نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره هشتم، بهار ۱۴۰۳، شماره اول، صفحات ۳ تا ۴

پیش‌گفتار

پیش‌درآمدی بر فرهنگ‌سازی سلامت از منظر دین ضرورت‌ها، آسیب‌ها و راهکارها

عبدالرسول هاجری[1*]

۱. ***نویسنده مسئول:** عضو کارگروه فرهنگ سلامت فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ایران

دین، دانش، هنر، ارزش‌ها و باورها «فرهنگ» را تشکیل می‌دهند اما «فرهنگ‌سازی» به معنای تلاش روش‌مند و نظام یافته برای ابلاغ، ترویج، آموزش، فناوری، فرآوری و بهره‌برداری از فرهنگ است.

فرهنگ و فرهنگ‌سازی، دو بال مکمل یکدیگر هستند که پرواز یکی بدون دیگری، نه ممکن است و نه متصور.

فرهنگ بدون فرهنگ‌سازی مثل گوهر درخشان و شب‌تابی است که در پستوی خانه، محصور و پنهان شده باشد.

ضرورت عقلی و بدیهی میان فرهنگ و فرهنگ‌سازی را ادیان و انبیاء الهی تأیید و تأکید کرده‌اند. ادیان الهی، از یکسو دانش و هنر آسمانی و در یک کلام «فرهنگ وحیانی»را برای بشریت به ارمغان آورده‌اند: (سوره علق، آیه ۵، سوره بقره، آیه ۱۵۱، سوره آل عمران، آیه ۹۵) و از سویی دیگر، بر ضرورت و لزوم فرهنگ‌سازی(ابلاغ، ترویج، تبلیغ و آموزش) تاکید فرمود (سوره احزاب، آیه ۳۹، سوره توبه، آیه ۱۲۲). حتی در آیات بسیاری، تنهاوظیفه و رسالت انبیاء الهی را «ابلاغ» و تبلیغ و «فرهنگ‌سازی» معرفی کرده است (سوره رعد آیه ۴۰، سوره مایده آیه ۹۲، سوره عنکبوت آیه ۱۸، سوره نحل آیه ۳۵)

در دنیای مدرن معاصر بویژه در کشورهای غربی برای فرهنگ‌سازی، جامعه‌پذیری، جریان‌سازی، اطلاع‌رسانی، تبلیغات، آموزش و پرورش و..... ، چندین برابر سرمایه‌گذاری‌های کلان و هدفمند و درعین‌حال کاملاً علمی و تخصصی صورت گرفته است.

بزرگترین رسانه‌ها و شبکه‌های خبری و مؤسسات و مراکز آموزشی، ترویجی و تبلیغاتی دنیا به نام آن‌ها ثبت شده و در کسری از ثانیه محتواها و پیام‌های آن‌ها را به گفتمان غالب تبدیل می‌کند.

آسیب‌شناسی فرهنگ‌سازی سلامت در ایران معاصر و راهکارها

روند و فرآیند فرهنگ‌سازی در عرصه عمومی و از جمله در حوزه«سلامت» با آسیب‌ها، کاستی‌ها، معضلات و موانعی ازجمله: نگاه عامیانه و سرمایه‌گذاری حداقلی و ساده، بسیط و بی‌اهمیت تلقی نمودن فرهنگ‌سازی، (به اندازه‌ای که در حوزه سلامت و پژوهش و تولید دانش سرمایه‌گذاری کرده و پیشرفت داشته‌ایم، در حوزه فرهنگ‌سازی و ابلاغ و ترویج فرهنگ سلامت، برنامه‌ریزی روشمند و سرمایه‌گذاری تخصصی هزینه نکرده‌ایم). یکی از اولین گام‌ها، در مسیر مواجهه تخصصی با مقوله فرهنگ‌سازی سلامت، تشکیل لجنه‌ای جامع متشکل از صاحب‌نظران و سرآمدان عرصه دین، فرهنگ، هنر، سلامت، رسانه، ارتباطات، تبلیغات، آموزش و پرورش است. دومین کاستی خطای شناختی مبنایی در عرصه سلامت و فرهنگ است.تصویر و تصور غالب و رایج ما از«من»یا«خود» همین پیکر مادی است همین خطای شناختی، موجب شده همه عمر و سرمایه و تلاش ما، هزینه خوراک و پوشاک و زیبایی و لذت همین من بشود! در دنیای مادی و مدرن غرب تا همین دهه‌های اخیر، براساس همین تلقی رایج و خطای شناختی راهبردی، سلامت جسمی، روزبه‌روز فربه‌تر شد و«معرفه‌النفس» و «سلامت معنوی»، فراموش شد و به محاق رفت! بر این اساس نهادهای دینی، آموزشی و فرهنگی کشور برای فرهنگ‌سازی بویژه در عرصه سلامت باید جامع، همه سونگر و مبتنی بر بوم دینی و فرهنگ وحیانی ما گام بردارند و این خطای شناختی و راهبردی را اصلاح کرده و سلامت معنوی و سلامت روح و جان را نیز هم سنگ و همراه و همنوا با سلامت جسمی بلکه بیش‌تر و بالاتر در عرصه فرهنگ، رسانه و آموزش و پرورش «احیاء» کرده و به صحنه آورده و گسترش و نهادینه نمایند.

چند راهکار و توصیه مؤثر برای فرهنگ‌سازی سلامت از منظر آموزه‌های وحی

هر فرد و نهاد دینی و فرهنگی که عزم خود را برای ورود علمی و تخصصی به مقوله راهبردی فرهنگ‌سازی و سلامت جزم کرده، جا دارد که این توصیه‌ها و راهکارهای قرآنی و وحیانی را برای تبلیغ ، ترویج و آموزش، تربیت و در یک کلام فرهنگ‌سازی وجه نظر خود قرار دهد:

۱. **تقویت و تحکیم خانواده و جایگاه والدین:** از منظر دین و هم علوم جدید و قدیم برای تضمین تربیت، رشد و جامعه‌پذیری انسان‌ها،

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]

هیچ تکیه‌گاهی بالاتر از خانواده و هیچ معلم و آموزگاری، امین‌تر، مهربان‌تر، دلسوزتر و آگاه‌تر از پدر و مادر وجود ندارد.

شاید به همین دلیل، ادیان الهی و به‌ویژه اسلام، نه تنها بر ضرورت و جایگاه ممتاز خانواده در زیست انسانی تأکید کرده‌اند بلکه جایگاه و مقام پدر و مادر را در حد«خداوندگاری»بالا برده‌اند: (سوره بقره آیه ۸۴، سوره نساء، آیه ۳۶، سوره اسراء، آیه ۲۳ و ۲۴، سوره لقمان آیه ۱۴، سوره عنکبوت آیه ۸). باکاهش اقتدار خانواده و حریم و حرمت والدین، به همان اندازه سلامت انسان‌ها و بویژه سلامت معنوی آن‌ها با چالش‌های جدی مواجه شده است و شمار و تنوع و عمق آن‌ها نیز گسترش یافته است. یکی از راهکارهای اساسی، برای فرهنگ‌سازی سلامت، تقویت بنیان خانواده و احیای نقش و جایگاه والدین است.

نهادهای فرهنگی کشور برای فرهنگ‌سازی بویژه در عرصه سلامت دینی و بومی می‌بایست در مسیر ازدواج و احیاء، تقویت خانواده و نقش والدین و گام بردارند و آن را در کانون توجهات خود قرار دهند.

۲. **تقویت و تحکیم نهاد تعلیم و تربیت:** «آموزش و پرورش»، در کنار نهاد خانواده از کهن‌ترین، مفیدترین و پرکارکردترین نهادهای اجتماعی در عرصه تعلیم و تربیت انسان‌ها و جامعه‌پذیری و فرهنگ‌سازی است.

خداوند متعال نیز همواره دین و آیین خود را از مسیر سرمایه‌گذاری در عرصه تعلیم و تربیت، تبلیغ و ترویج و فرهنگ‌سازی کرده است.

از این منظر، خداوند دادار بنیانگذار نهاد آموزش و پرورش و انبیاء و پیامبران الهی، اولین معلمان و آموزگاران بشر هستند(بقره، ۱۵۲).

مقوله سلامت نیز از این قاعده مستثنی نیست و برای فرهنگ‌سازی جامع و ماندگار، به حضور مؤثر در عرصه آموزش و پرورش نیازمند است.با تأسف باید اعتراف کرد سلامت و فرهنگ سلامت به‌ویژه سلامت روحی و معنوی در ساختار آموزشی ما غایب است.

بی‌شک برای فرهنگ‌سازی و تقویت و ارتقای فرهنگ سلامت، مدارس و مراکز آموزشی کشور در کنار زنگ هنر و زنگ ورزش، به«زنگ سلامت، معلم سلامت، کتاب سلامت و پیشاهنگان و مروجان سلامت» به شدت نیازمند است.

۳. **اهتمام به الگوها و گروه های مرجع در جامعه دینی:** از منظر دین و نیز علوم جدید الگوها، شخصیت‌ها وگروه‌های«مرجع»، از عوامل اساسی و سرنوشت‌ساز در فرهنگ‌سازی و جریان‌سازی فرهنگی محسوب می‌شوند. تأثیر این شخصیت‌ها و گروه‌ها به اندازه‌ای است که از قهرمانان و اسطوره‌های یک قوم یا ملت می‌توان از باورها و ارزش‌ها و اخلاق و هویت آنان پرده برداشت و مطلع شد. بر همین اساس با تغییر و تحول در الگوها، قهرمانان و گروه‌های مرجع می‌توان نظام ارزشی یک جامعه را تغییر داد و متحول کرد. به دلیل همین وابستگی و پیوستگی میان الگوها و باورها و ارزش‌های اجتماعی، ادیان و انبیاء الهی بویژه قرآن کریم به تفصیل و مکرراً، در بیش از«یک سوم» آیات به سرگذشت و عبرت های تاریخی شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع پرداخته و نسبت به نقش حتمی و انکارناپذیر آنان در خوشبختی و شوربختی اقوام و ملت ها هشدار و زنهار داده است (انبیاء، ۷۳، قصص، ۴۱).

از منظر الهی، نقش‌آفرینی و تاثیرگذاری شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع در فرهنگ‌سازی و هویت جمعی، آن قدر حتمی و قطعی است که می‌فرماید در روز قیامت، هر قومی با شخصیت‌ها و مراجع خود محشور می‌شود(اسراء، ۷۱، احزاب، ۶۷). به همین دلیل قران کریم در بیش از صدها آیه تلاش کرده است انبیاء، اوصیاء، صلحاء و شهداء را به عنوان الگوها و گروه مرجع ترویج و تثبیت کند.

حضرات آدم، نوح، ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب، یوسف، داود، سلیمان، ایوب، یونس، موسی، عیسی، مریم، آسیه و در نهایت محمد مصطفی(ص) شخصیت‌های پیشنهادی قرآن برای قهرمانان و گروه مرجع جامعه دینی و دینداران می‌باشند(بقره، ۱۲۴، قلم، ۴، احزاب، ۲۱). قرن ها بعد از اسلام و نزول قرآن، شماری از جامعه‌شناسان و روان‌شناسان اجتماعی در غرب مانند استوفر، مرتن، کولی، سامنر، هربرت مید و هایمن در سال‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰ میلادی بحث گروه مرجع و نقش کم نظیر آن را در تحولات اجتماعی را مطرح کردند و این افتخار، در تاریخ علم به نام آنها ثبت شد.

سوگمندانه باید اعتراف کرد که باورها و ارزش‌های انسانی و اخلاقی و سلامت معنوی بشریت، در جهان امروز در اسارت مرجعیت شخصیت‌ها و قهرمانان فاسد و مبتذل هالیوود و بنگاه‌های تبلیغاتی غرب است و هر روز بیش از پیش به قهقرا می‌رود.

جامعه، ارزش‌ها و فرهنگ کنونی ما نیز از تاخت و تاز سلبریتی‌ها در امان نبوده و نیست. نهادهای مسئول فرهنگی در جامعه و نظام دینی برای فرهنگ‌سازی سلامت و تضمین و تثبیت فرهنگ سلامت و سلامت معنوی باید گلوگاه و گردنه راهبردی الگوهای جامعه را به‌طور مستمر رصد و نظارت کرده و از گسترش و رواج الگوهای ناهنجار جلوگیری کرده و تلاش نمایند تا مفاخر علمی و دینی و فرهنگی کشور از محاق خارج شده و بر تخت مرجعیت بنشینند.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-01]